2024-49-RE

Causa 2024-49-RE

(Associació del Menjador Escolar de l'Escola Francesa de Sant Julià de Lòria c/ Principat d'Andorra)

Número de registre 333-2024. Recurs d'empara

Sentència del 18 de novembre del 2024

BOPA núm. 132, del 27 de novembre del 2024

En nom del Poble Andorrà;

El Tribunal Constitucional;

Atès l'escrit presentat i registrat al Tribunal Constitucional, el 25 de juliol del 2024, per la representació processal de la Sra. Meritxell Martí Bringué, en la seva qualitat de vicepresidenta de l'Associació del Menjador Escolar de l'Escola Francesa de Sant Julià de Lòria, mitjançant el qual interposa un recurs d'empara contra l'aute del 8 de juliol del 2024, dictat per la Sala Civil del Tribunal Superior de Justícia, per una presumpta vulneració dels drets a la jurisdicció, a l'accés a la justícia, al procés degut i a obtenir una decisió fonamentada en Dret, reconeguts a l'article 10 de la Constitució, i, atès que demana al Tribunal Constitucional que atorgui l'empara sol·licitada, que declari la vulneració dels drets esmentats, que anul·li la resolució impugnada i que acordi restablir l'Associació esmentada en la integritat del seu dret, i amb aquesta finalitat, es requereixi a la Sala Civil per tal que dicti un nou aute aplicant el Decret de cessació de pagaments i fallida al recurs d'apel·lació plantejat per l'Associació, i en aplicació del mateix, s'ordeni l'obertura d'un procediment concursal per tal que es resolgui la seva insolvència;

Vista la Constitució, especialment els articles 10, 41.2, 98 c) i 102;

Vista la Llei qualificada del Tribunal Constitucional, especialment el títol IV, capítols primer i sisè;

Vist l'aute del Tribunal Constitucional del 9 de setembre del 2024 que va admetre a tràmit aquesta causa sense efectes suspensius;

Vist l'escrit d'al·legacions presentat i registrat al Tribunal Constitucional, el 27 de setembre del 2024, pel Ministeri Fiscal;

Vistes les conclusions formulades dintre de termini per la part recurrent i pel Ministeri Fiscal;

Escoltat l'informe del magistrat ponent, Sr. Josep-D. Guàrdia Canela;

1. Antecedents processals davant les jurisdiccions ordinàries

1.1. El 15 de febrer del 2024, l'Associació del Menjador Escolar de l'Escola Francesa de Sant Julià de Lòria va sol·licitar el benefici de defensa i assistència tècnica lletrades gratuïtes per poder instar un procediment judicial de concurs de creditors o de fallida de l'Associació.

1.2. El 22 de febrer del 2024, la Secció Civil 6 de la Batllia va dictar un aute mitjançant el qual acordava no donar lloc a aquesta petició, ja que, d'acord amb l'article 18.1 del Reglament del 24 de març del 2021 del dret a la defensa i l'assistència tècnica lletrades, l'Associació demandant no havia acreditat haver estat declarada en cessació de pagaments i de fallida.

1.3. No obstant això, el 29 de febrer del 2024, la Secció Civil 6 de la Batllia dictava un segon aute, en què rectificava d'ofici el primer, en el sentit d'indicar que es deduïa testimoni d'aquest procediment al batlle president, per tal que aquest s'atribuís al batlle competent del torn de fallides que correspongués.

1.4. El 15 d'abril del 2024, la Secció Civil 3 de la Batllia va dictar un aute que decidia no donar lloc a la declaració d'estat de cessació de pagaments i de fallida o d'arranjament judicial de l'Associació del Menjador Escolar de l'Escola Francesa de Sant Julià de Lòria, i, acordava l'arxivament de les actuacions.

1.5. La representació processal de l'Associació esmentada va formular un recurs d'apel·lació contra aquesta decisió, i, el 8 de juliol del 2024, la Sala Civil del Tribunal Superior de Justícia va dictar una aute que decidia desestimar aquest recurs i confirmar íntegrament la part dispositiva de l'aute recorregut de la Batllia.

1.6. El 25 de juliol del 2024, la representació processal de la Sra. Meritxell Martí Bringué, en la seva qualitat de vicepresidenta de l'Associació recurrent, va interposar un recurs d'empara contra l'aute del 8 de juliol del 2024, dictat per la Sala Civil del Tribunal Superior de Justícia.

2. Argumentació jurídica

2.1. Argumentació de l'Associació recurrent

- En primer lloc, l'Associació recurrent posa en relleu que la seva situació d'insolvència està constatada pel batlle de primera instància; no obstant això, al·lega que aquest refusa acordar la fallida sense apreciar la no aplicació del Decret de cessació de pagaments i fallida del 4 d'octubre de 1969, a aquest supòsit, sinó que no dona lloc a la demanda per motius de fons erròniament valorats.

- Per contra, la Sala Civil sí que considera que el Decret esmentat no és aplicable a les associacions (article 8), el qual només seria aplicable als comerciants.

- Aquesta part coincideix amb la Sala Civil en què el Decret esmentat és el mecanisme que l'ordenament andorrà contempla per fer front a les situacions d'insolvència i que la cessació de pagaments és la noció nuclear del dret concursal andorrà.

- Ara bé, la inaplicació d'aquest dret a les associacions vulnera els seus drets a l'accés a la jurisdicció i a un procés degut, reconeguts a la Constitució.

- Primerament, posa en relleu que el Decret de cessació de pagaments i fallida és de 1969 i que l'article 17 de la Constitució reconeix el dret de les persones a crear associacions, les quals es configuren d'acord amb la Llei qualificada d'associacions del 29 de novembre del 2000.

- I, l'article 32 d'aquesta Llei posterior disposa que en el supòsit d'insolvència, la seva junta directiva, o els liquidadors han d'instar la declaració que correspongui, d'acord amb la legislació vigent.

- Per tant, conclou que el Decret de cessació de pagaments i fallida ha de ser d'aplicació a les associacions i que la denegació de l'obertura del procediment concursal vulnera els seus drets constitucionals.

- Segonament, manifesta que la resolució de la Sala Civil impugnada vulnera el dret a obtenir una decisió fonamentada en Dret.

- Aquesta part considera que la Sala Civil confon la finalitat de guany econòmic amb l'ànim de lucre quan considera que no es donen els requisits per considerar-la comerciant.

- Indica que els associats no tenen cap ànim de lucre en l'activitat de l'Associació, però sí que la seva finalitat era la d'obtenir un guany en l'activitat respecte de les despeses per poder donar un compliment al seu objecte, i, en el seu cas, poder reinvertir-lo en l'Associació mateixa.

- A més, considera que la seva activitat s'encabia dins de les disposicions de l'article 2 del Decret esmentat, és a dir, la compra de gènere i articles per a revendre'ls, sigui al natural, sigui després d'haver-los elaborat. Aquests actes de comerç permetien tenir uns guanys que es dedicaven al pagament del personal contractat, a les cotitzacions socials, al pagament d'impostos, etc.

- De fet la Llei de l'impost general indirecte considera les associacions com a empresàries.

- Per aquests motius, demana al Tribunal Constitucional que atorgui l'empara sol·licitada, que declari la vulneració dels drets esmentats, que anul·li la resolució impugnada i que acordi restablir-la en la integritat del seu dret, i amb aquesta finalitat, es requereixi a la Sala Civil per tal que dicti un nou aute aplicant el Decret de cessació de pagaments i fallida al seu recurs d'apel·lació, i en aplicació del mateix, s'ordeni l'obertura d'un procediment concursal per tal que es resolgui la seva insolvència.

2.2. Argumentació de la Sala Civil del Tribunal Superior de Justícia

- Centrant-se únicament en els motius de l'empara, la Sala Civil declara que el Decret de cessació de pagaments i fallida del 4 d'octubre de 1969 és el mecanisme que l'ordenament andorrà estableix per fer front a les situacions d'insolvència sempre que concerneixin comerciants.

- I aquesta condició resulta d'un element objectiu: la realització d'actes de comerç, desprenent-se de l'enumeració efectuada en l'article 2, que la pretensió d'assolir un guany econòmic a través de l'activitat desplegada és consubstancial i necessari.

- Conclou que una associació i una activitat comercial persegueixen finalitats antagòniques que impedeixen que l'Associació recurrent es pugui prevaler del mecanisme de tractament de la seva insolvència reservada als comerciants.

- Per aquests motius, desestima el recurs d'apel·lació.

2.3. Argumentació del Ministeri Fiscal

- En primer lloc, després d'analitzar les al·legacions de la part recurrent i el contingut de la resolució impugnada, el Ministeri Fiscal conclou que la Sala Civil no només identifica la qüestió litigiosa, és a dir, la inaplicació de la normativa concursal en els supòsits d'insolvència d'una associació, sinó que interpreta, desenvolupa i raona de forma lògica i suficient la seva posició.

- Segons el seu parer, la part recurrent confon el dret a obtenir una decisió fonamentada en Dret amb aconseguir una resolució favorable als seus interessos i a les seves pretensions.

- En segon lloc, la part recurrent al·lega la vulneració del dret a un procés degut derivada de la denegació de l'obertura del procediment concursal. Exposa que la part recurrent va sol·licitar el benefici de l'assistència tècnica lletrada gratuïta per tal d'instar un arranjament judicial o una fallida i d'aquella causa es va deduir el procediment de fallida i de cessació de pagaments, al qual finalment no es va donar lloc i es va arxivar.

- Tant la primera instància com la Sala Civil interpreten que el Decret de cessació de pagaments i fallida del 4 d'octubre de 1969 no és aplicable a les associacions, ja que d'acord amb l'article 8.2, aquestes no tenen la consideració de "*comerciant*", ni efectuen "*actes de comerç*".

- Aquesta interpretació, que correspon a la jurisdicció ordinària, no pot ser titllada d'errònia o de no ajustada a Dret, sinó que és lògica, raonable i conforme a l'ordenament jurídic.

- Altrament, afirma que una associació pot promoure una sol·licitud per tal d'obtenir el benefici de l'assistència tècnica lletrada gratuïta i ser declarada insolvent.

- Sigui com sigui, considera que en aquest cas la part recurrent ha pogut accedir a la jurisdicció i fer ús dels recursos que estaven al seu abast, i no pot, per tant, al·legar la vulneració del dret a un procés degut.

- Afegeix que pretendre una modificació legislativa per tal que la norma concursal aplicable inclogui les associacions s'aparta de l'abast de l'anàlisi constitucional de la vulneració dels drets fonamentals invocats, competència que correspon al poder legislatiu.

- Per acabar, demana al Tribunal Constitucional que desestimi aquest recurs d'empara per la manca de vulneració dels drets al·legats.

3. Fonaments jurídics del Tribunal Constitucional

3.1. La demanda d'empara objecte d'aquesta causa es contrau i se centra a impugnar l'aute de la Sala Civil del Tribunal Superior de Justícia del 8 de juliol del 2024 que desestima el recurs d'apel·lació interposat contra l'aute de la Secció Civil 3 de la Batllia del 15 d'abril del mateix any, el qual va decidir no donar lloc a la declaració en estat de cessació de pagaments i de fallida o d'arranjament judicial de l'entitat ara recurrent. Això no obstant, per a una millor comprensió del tema a decidir, convé efectuar alguna precisió complementària en relació amb les actuacions practicades davant la jurisdicció ordinària. I així: a) en procediment de jurisdicció voluntària tramitat davant la Batllia -Secció Civil 6-, el 22 de febrer del 2024, es va dictar un aute pel qual es decidia no donar lloc a la petició efectuada per l'actual demandant d'empara a fi que li fos atorgat el benefici de la justícia gratuïta a l'efecte d'instar un procediment d'arranjament judicial o de fallida. El fonament de la desestimació de la petició era que l'Associació demandant no havia acreditat haver estat declarada en situació concursal; b) per aute de la mateixa Batllia del 29 de febrer següent, es va rectificar d'ofici la resolució esmentada en l'apartat anterior i es va acordar remetre testimoni de les actuacions al batlle competent del torn de fallides, que, per providència del 4 de març del mateix any, va resultar ser el titular de la Secció Civil 3; c) la Secció Civil 3 de la Batllia, mitjançant una providència de l'11 de març següent va decidir concedir a l'entitat instant del procediment un termini de tretze dies per tal que acredités determinats fets i aportés una sèrie de documents. Complimentat aquest requeriment mitjançant un document sense títol acompanyat de nombrosos annexos, i subsanats els defectes detectats, així mateix, per providència del 4 d'abril del mateix any, va sol·licitar l'esmena d'un darrer defecte formal, atorgant un termini de 5 dies; i, d) el 15 d'abril del 2024, la Batllia va dictar un aute pel qual no es donava lloc a la declaració en estat concursal de l'Associació iniciadora del procediment. Interposat el corresponent recurs d'apel·lació davant la Sala Civil, és contra l'aute que el desestima que es formula la demanda d'empara.

3.2. Dels anteriors fets cal ressaltar, en primer terme, que la pretensió originària de l'entitat recurrent consistia en demanar l'assistència jurídica gratuïta a l'efecte d'instar un procediment d'arranjament judicial o de fallida. Es produeix a continuació una mena de transferència judicial entre diferents seccions de la Batllia que acaba amb la resolució directament impugnada que, en desestimar el recurs d'apel·lació, confirma l'aute de la Batllia que decidia "*no donar lloc a la declaració en estat de cessació de pagaments i fallida o arranjament judicial*" de l'Associació recurrent. Tots aquests elements ja podrien donar lloc a l'estimació del recurs d'empara, ja que formalment no s'ha tramitat l'expedient inicial d'assistència jurídica gratuïta i s'ha resolt sobre el fons de l'assumpte sense haver estat objecte de petició concreta i sense haver-se atorgat la possibilitat d'al·legacions sobre el particular, ja que no es pot atribuir aquest caràcter al document i annexos dels quals abans s'ha fet esment. De tota manera, resulta procedent insistir una mica més en aquesta qüestió, ja que entre la petició inicial de la part avui recurrent, l'atribució de l'assistència jurídica gratuïta, i l'aute de la Sala Civil -negació de legitimació processal per obtenir la declaració de fallida en tractar-se d'un no comerciant- hi ha una evident incongruència al resoldre una qüestió que no havia estat objecte d'una pretensió formalment estructurada, i s'ha fet de manera extemporània per prematura.

3.3. Respecte de la sol·licitud del benefici de defensa i d'assistència lletrades gratuïta cal dir que tant l'aute de la Sala Civil, recorregut en empara, com el de la Batllia, que va ser objecte del corresponent recurs d'apel·lació, així com les al·legacions del Ministeri Fiscal, parteixen substancialment, de forma expressa o tàcita, de la consideració que la petició efectuada per l'entitat recurrent de l'assistència jurídica gratuïta va ser correctament desestimada en no poder encabir-se en cap dels supòsits de l'article 2.1 del Reglament regulador del dret a la defensa i l'assistència tècnica lletrades. I és cert que una interpretació que es limiti a la lletra de la norma (singularment de l'article acabat d'esmentar) pot conduir a aquesta conclusió. Això no obstant, la intel·lecció, la interpretació i l'aplicació de les normes s'han d'efectuar *secundum Constitutionem*, especialment en aquest cas en què la mateixa norma explicita -article 1- que: "*L'Estat andorrà garanteix el dret a la defensa i l'assistència tècnica lletrades, a l'efecte d'acomplir el dret fonamental a la defensa que estableix l'article 10, apartat 2 de la Constitució*". El fet que a continuació la mateixa norma detalli els supòsits en els quals es garanteix aquest dret, suposa el propòsit d'una configuració legal d'aquest dret fonamental que és admissible pel que fa a la necessitat d'acreditar la manca de recursos per obtenir la gratuïtat del servei de defensa i d'assistència jurídiques, però que no pot contradir el precepte constitucional que textualment disposa: "*Es garanteix a tothom el dret a la defensa i a l'assistència tècnica d'un lletrat*". El dret a la jurisdicció, en la primera de les seves manifestacions, com és el dret d'accés als òrgans judicials, confirma aquest criteri. I la sentència d'aquest Tribunal del 9 de setembre del 2024 (causa 2024-34-RE) el va establir com a doctrina jurisprudencial. D'altra banda, cal tenir present que l'article 18.1 del Decret 20/2024 del 17 de gener d'aprovació del Reglament del dret a la defensa i l'assistència tècnica lletrades disposa que: "*Poden ser beneficiàries de la defensa i l'assistència tècnica lletrades gratuïtes les persones físiques de nacionalitat andorrana o que siguin titulars d'una autorització d'immigració de residència o de treball vigent, així com les associacions sense ànim de lucre, les fundacions i les societats a les quals s'hagi declarat en cessació de pagaments o fallida, sempre que aquestes entitats tinguin el domicili al Principat d'Andorra i hi estiguin degudament inscrites*".

3.4. Certament, la decisió sobre si l'entitat recurrent pot gaudir o no del benefici de l'assistència jurídica gratuïta és matèria de la competència de la jurisdicció ordinària, interpretant el precepte abans transcrit i el conjunt de l'ordenament jurídic andorrà. No obstant això, la denegació d'aquest benefici no es pot fonamentar en el fet que "*l'associació recurrent (no) es pugui prevaldre del mecanisme de tractament de la seva insolvència que el nostre ordenament reserva als comerciants*", com es diu al final del fonament jurídic segon de l'aute de la Sala Civil recorregut en empara. Aquesta afirmació implica fer supòsit de la qüestió. El dret a la jurisdicció exigeix que, si es donen els requisits establerts per la llei, el benefici de la defensa i l'assistència lletrada gratuïtes sigui atribuït a l'entitat recurrent, sense pronunciar-se, en aquest moment processal i *in limine litis*, sobre si té dret a ser declarada en estat de cessació de pagaments i de fallida o d'arranjament judicial.

3.5. Serà en el moment d'instar formalment el procediment que la part consideri idoni -sigui, o no, de naturalesa concursal- quan, amb la pertinent valoració dels elements de dret i de fet adduïts, així com de la prova aportada per la part demandant, l'òrgan judicial competent hagi de decidir si és procedent la tramitació i, en el seu cas, l'estimació de la demanda formulada, tenint present no només el text literal del Decret de cessació de pagaments i fallida del 4 d'octubre de 1969, sinó també la referència als "*processos concursals*" de l'article 114 del Codi de procediment civil i la remissió que en matèria a "*altres procediments especials*" fa l'article 319 del mateix Codi processal, així com la resta de l'ordenament jurídic andorrà i, singularment, allò que disposa la Llei qualificada

d'associacions per als casos d'insolvència (article 32), a la llum d'allò que estableix la Constitució. També serà aquell el moment processal oportú per tal que l'entitat recurrent pugui fer valer els arguments continguts en el seu escrit de conclusions de la manera que consideri més procedent en Dret.

3.6. Com a conseqüència de tota l'argumentació anterior és procedent estimar el recurs d'empara interposat per l'Associació recurrent per haver-se vulnerat el seu dret a la jurisdicció i cal declarar que s'ha de tramitar el procediment per tal que, si concorren els pressupòsits legals establerts en el Reglament regulador del 17 de gener del 2024, se li reconegui el dret a la defensa i a l'assistència tècnica lletrades amb caràcter gratuït.

3.7. L'estimació del recurs d'empara determina que no sigui procedent cap condemna en costes (article 92.4 de la Llei qualificada del Tribunal Constitucional *a contrario*).

Decisió:

En atenció a tot això que s'ha exposat, el Tribunal Constitucional, per l'autoritat que li confereix la Constitució del Principat d'Andorra,

Ha decidit:

1. Estimar el recurs d'empara interposat per la representació processal de la Sra. Meritxell Martí Bringué, en la seva qualitat de vicepresidenta de l'Associació del Menjador Escolar de l'Escola Francesa de Sant Julià de Lòria contra l'aute del 8 de juliol del 2024, dictat per la Sala Civil del Tribunal Superior de Justícia.

2. Declarar que s'ha produït una vulneració del dret a la jurisdicció per denegació d'accés a la justícia i al procés degut.

3. Anul·lar l'aute del 8 de juliol del 2024, dictat per la Sala Civil del Tribunal Superior de Justícia i acordar que cal resoldre sobre la petició d'assistència jurídica gratuïta i, en el seu moment, sobre l'eventual sol·licitud de la part recurrent en el sentit de tramitar el procediment que correspongui per tal que pugui ser declarada, si s'escau, en situació de cessament de pagaments o de fallida.

4. Determinar que no és procedent condemnar al pagament de les costes meritades en aquest procediment.

5. Publicar aquesta sentència, d'acord amb allò que disposa l'article 5 de la Llei qualificada del Tribunal Constitucional, al *Butlletí Oficial del Principat d'Andorra*.

I així, per aquesta sentència nostra, que ha de ser notificada a la representació processal de la part recurrent, al president de la Batllia, al president del Tribunal Superior de Justícia i al Ministeri Fiscal, ho pronunciem, manem i signem a Andorra la Vella, el 18 de novembre del 2024.

Joan Manel Abril Campoy — President

Pere Pastor Vilanova — Vicepresident

Josep-D. Guàrdia Canela — Magistrat

Jean-Yves Caullet — Magistrat